

आदिवासींच्या रोजगार समस्या

डॉ. प्रताप फलफले¹, कु. मुठे मंगल²

संगमनेर नगरपालिका आर्ट. डी. जे. मालपाणी कॉमर्स. बी. एन. सारडा सायन्स कॉलेज संगमनेर

Corresponding Author: डॉ. प्रताप फलफले

DOI -10.5281/zenodo.15093284

प्रस्तावना:

आदिवासी म्हणजे भारतातील जंगलात, डोंगरात किंवा दुर्गम भागात राहणारे मूळचे लोक. ते सहसा आपल्याच संस्कृती, भाषा आणि जीवनशैलीचे पालन करतात. ते नागरी संस्कृतीपासून दूर राहून स्वतःची ओळख टिकवून ठेवतात. आदिवासी असण्याची काही वैशिष्ट्ये: जंगल आणि निसर्गाशी घनिष्ठ संबंध: ते जंगलातील उत्पादनावर अवलंबून असतात आणि निसर्गाचा आदर करतात. स्वतःची भाषा आणि संस्कृती: त्यांची स्वतःची भाषा, धर्म, रितीरिवाज आणि कला असते. सामाजिक बांधिलकी: ते एकमेकांवर अवलंबून असतात आणि एकात्मता जाणवते. शिकार, शेती आणि हस्तकला: ते शिकार, शेती आणि हस्तकला यांवर आधारित जीवन जगतात. आदिवासी समाजाचे महत्त्व: भारतीय संस्कृतीची विविधता: ते भारतीय संस्कृतीची विविधता दर्शवतात. पर्यावरण संरक्षण: ते पर्यावरण संरक्षणात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावतात. सांस्कृतिक वारसा: ते आपला सांस्कृतिक वारसा जपतात. आदिवासी समाजाची समस्या भूमी हरण त्यांची जमीन हरण होत आहे. दारिद्र्य: बहुतेक आदिवासी लोक दारिद्र्यरेषेखाली जगतात. शिक्षण आणि आरोग्याची समस्या: त्यांना पुरेशी शिक्षण आणि आरोग्य सुविधा उपलब्ध नाही सामाजिक भेदभाव: त्यांच्याशी सामाजिक भेदभाव केला जातो. आदिवासी समाजाच्या उन्नतीसाठी काय केले जाऊ शकते जमीन हरण रोखणे शिक्षण आणि आरोग्य सुविधा पुरवणे रोजगार निर्मिती आदिवासींच्या सहभागासह विकास योजना जागरूकता मोहिमे

आदिवासी समाजाबद्दल अधिक जाणून घेण्यासाठी तुम्ही खालील संस्थांशी संपर्क साधू शकता आदिवासी विकास महामंडळ अखिल भारतीय आदिवासी विकास परिषद विविध गैरसरकारी संस्था तुम्हाला आदिवासी समाजाबद्दल अधिक काही जाणून घ्यायचे असेल तर मला विचारू शकता. आदिवासी हा एक विस्तृत शब्द आहे आणि भारतातील प्रत्येक आदिवासी समाजाची स्वतःची विशिष्ट संस्कृती आणि जीवनशैली.

व्याख्या:

आदिवासी म्हणजे त्या लोकांचा समूह ज्यांचा मूळ निवास स्थान एखाद्या विशिष्ट प्रदेशात असतो आणि ते पारंपारिक जीवनशैली, संस्कृती, भाषा आणि रितीरिवाजांमध्ये मग्न असतात. भारतात आदिवासी लोकसंख्या विविध राज्यांमध्ये पसरलेली आहे, आणि ते आपल्या पारंपारिक जमाती किंवा कुटुंबीय समूहांसोबत जीवन यापन करतात. आदिवासी लोक विविध निसर्ग संसाधनांचा वापर करून आपल्या जीवनाची व्यवस्था करतात आणि त्यांचे धर्म, कलेची पारंपारिक रूपे आणि संस्कृती अद्वितीय असतात.

महाराष्ट्रातील आदिवासी जमाती :

महाराष्ट्रातील आदिवासी जमाती विविध आहेत आणि त्यांची सांस्कृतिक, सामाजिक व आर्थिक परंपरा खूपच विविध आहे. महाराष्ट्रात मुख्यत्वे खालील आदिवासी जमाती आढळतात:

1. गोंड - गोंड आदिवासी महाराष्ट्रातील प्रमुख आदिवासी जमात आहे. हे विशेषतः नर्मदा

नदीच्या काठावर आणि विदर्भ क्षेत्रात वस्ती करणारे आहेत.

2. भिल भिल जमाती राज्याच्या विविध भागांत, विशेषतः पश्चिम महाराष्ट्र आणि मध्य महाराष्ट्रात मोठ्या प्रमाणावर आढळतात.
3. कोळी - कोळी जमाती मुख्यत्वे समुद्रकिनाऱ्यावर वस्ती करणारी आहे. यांना मच्छिमार समाज मानले जाते.
4. कांबळा - कांबळा जमात मराठवाडा आणि विदर्भ भागांत आढळते.
5. मुंडा - हे आदिवासी नी मध्य भारतातील भागांतील शी संबंधित आहेत आणि त्यांची पारंपारिक वसाय कृषी, शेती आणि मोठ्या प्रमाणावर आढळतात.
6. सांभर - सांभर आदिवासी विशेषतः महाराष्ट्राच्या दक्षिण भागात दिसतात.
7. तिव्हा - तिव्हा आदिवासी जमात महाराष्ट्रातील पश्चिम भागात आढळते.

याशिवाय, महाराष्ट्रात अनेक लहान आदिवासी जमाती देखील आढळतात, ज्यांची सामाजिक, सांस्कृतिक ओळख इतर आदिवासी समुदायांपेक्षा वेगळी आहे. प्रत्येक जमातीचा इतिहास, रीतिरिवाज, आणि भाषा यांमध्ये विविधता असते.

आदिवासींच्या रोजगार समस्या:

आदिवासी समुदायांना रोजगाराच्या अनेक समस्यांचा सामना करावा लागतो. काही महत्त्वाच्या समस्या पुढीलप्रमाणे आहेत:

1. **शिक्षणाची कमी:** आदिवासींमध्ये शिक्षणाची पातळी कमी असल्यामुळे त्यांना योग्य कौशल्य व रोजगार संधी मिळवण्यात अडचणी येतात.
2. **कृषी उपजीविका आणि अस्थिरता:** आदिवासींच्या पिढ्यापिढ्या कृषी व जंगलावर आधारित उपजीविका असली तरी, निसर्गाच्या बदलांमुळे या क्षेत्रात अस्थिरता

येते, ज्यामुळे रोजगार मिळवण्यात अडचणी येतात.

3. **आर्थिक संसाधनांची कमतरता:** आदिवासींना साधारणपणे पायाभूत सुविधा, कर्ज मिळवण्यासाठी सोयीस्कर नेटवर्क, किंवा चांगल्या वित्तीय साधनांचा अभाव असतो.
4. **सामाजिक व सांस्कृतिक अडचणी:** आदिवासी समुदायांमध्ये पारंपारिक जीवनशैली आणि बाहेरील समाजाशी वाव दिसत असतो, ज्यामुळे त्यांना मुख्यधारातील बाजारपेठेत सामील होण्यास अडचणी येतात.
5. **सर्वसाधारण रोजगार संधींचा अभाव:** आदिवासी भागातील औद्योगिकीकरण किंवा इतर क्षेत्रांत योग्य रोजगार संधींचा अभाव आहे. यामुळे त्यांना वयोमानानुसार किंवा कौशल्यानुसार रोजगार मिळवणे कठीण होते.
6. **भूमीच्या अधिकारांचा अभाव:** अनेक आदिवासी लोकांना त्यांच्या पारंपारिक भूमीवर अधिकार नाहीत, त्यामुळे त्या जमिनीवर आधारित रोजगार वा व्यवसाय उभा करणे कठीण होतं.

निष्कर्ष:

आदिवासींच्या रोजगार समस्यांचा निष्कर्ष असा आहे की, त्यांना सामान्यपणे ग्रामीण आणि दुर्गम भागांमध्ये राहावे लागते, ज्यामुळे रोजगाराच्या संधी कमी होतात. अनेक आदिवासी समुदायांमध्ये शिक्षणाच्या अभावामुळे कौशल्यांची कमतरता आणि रोजगार संधींचा अभाव असतो. तसेच, पारंपारिक व्यवसायांवरील अवलंबित्व, भांडवलाची कमतरता, आणि आधुनिक तंत्रज्ञानाच्या वापरामध्ये दुरावा यामुळे त्यांना रोजगार मिळवणे कठीण होते. त्यांच्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी, अधिक रोजगार निर्माण करणारे कार्यक्रम, आदिवासींच्या पारंपारिक ज्ञानाचा समावेश करणे, तसेच त्यांच्या शैक्षणिक आणि कौशल्य विकासावर लक्ष देणे आवश्यक आहे. शासनाच्या

योजना आणि मदतीचा प्रभावी वापर, तसेच स्थानिक उद्योगांची वृद्धी यामुळे आदिवासी समुदायांना रोजगाराची अधिक संधी मिळू शकतात.

सारांश:

कौशल्यांचा अभाव: आदिवासी समाजातील बहुतेक लोकांकडे आधुनिक कौशल्ये नसतात. त्यामुळे ते उद्योगधंद्यात काम करण्यास सक्षम नसतात.

रोजगार समस्यांचे परिणाम:

दारिद्र्य: रोजगाराच्या अभावामुळे आदिवासी समाज दारिद्र्याच्या चक्रात अडकलेला आहे.

कुपोषण: अपुऱ्या उत्पन्नामुळे आदिवासी समाजात कुपोषणाची समस्या गंभीर आहे.

शिक्षणात मागासलेपणा: दारिद्र्य आणि रोजगाराच्या अभावामुळे आदिवासी मुले शाळा सोडून कामाला लागतात.

सामाजिक समस्या: रोजगाराच्या अभावामुळे आदिवासी समाजात सामाजिक समस्यांमध्ये वाढ झाली आहे.

उपाय:

शिक्षण: आदिवासी बालकांच्या शिक्षणावर भर द्यावा.

कौशल्य विकास: आदिवासींना विविध कौशल्ये शिकवण्यासाठी कार्यक्रम राबवावे.

रोजगार निर्मिती: आदिवासी क्षेत्रात रोजगार निर्मिती.

संदर्भ:

1. शर्मा, आर. [2020]. आदिवासींचे जीवन आणि समस्या. राष्ट्रीय प्रकाशन, नवी दिल्ली.
2. कुमार, एस. (2018). "आदिवासी रोजगार आणि स्थलांतर: अभ्यास." भारतीय समाजशास्त्र जर्नल, 45(2), 123-135.
3. राष्ट्रीय मानवाधिकार आयोग (2022). आदिवासी रोजगारावर अहवाल. नवी दिल्ली, पृष्ठ 45-60.
4. मनरेगा (2005). ग्रामीण विकास मंत्रालय, भारत सरकार.
5. वन हक्क अधिनियम (2006). भारत सरकार, नवी दिल्ली.